

Život v sebeklamu jako důsledek mylného sebepoznání

Roman Cardal

23. mája 2023 ✚ *Spoločnosť* ✚ CZ, *Filozofia*

K sobě jen cestou přes druhé

V minulém příspěvku jsme měli možnost si uvědomit, že Platónova filosofie, která leží v základech západní kultury, je pro nás zdrojem velkého poučení i v případě, kdy zcela odhlédneme od jejího obsahu. Dialogická forma, v níž je vyjádřena, odhaluje něco zásadního o povaze lidského myšlení. Platónův odkaz, zbudovaný na cenném Sokratově dědictví, zní: vše, co myslíme a vše, co tvrdíme, *by mělo projít důslednou diskuzí*. Bez ní se vystavujeme nebezpečí, že budeme myslet nesprávně, což nemůže zůstat bez negativních následků pro náš praktický život jak v rovině individuální, tak i v rovině společenské.



Eugène Delacroix, *Lykurgos sa radí s Pýthiou* (1835/1845)

zdroj: Google Art Project / wikimedia commons

Péče o kvalitu myšlení spadá do kompetence filosofie. Pokud se její povaze správně rozumí, je z její platformy ihned patrné, že ji nelze studovat *pouhým přebíráním již hotových názorů z dílny druhých myslitelů*. Zakladatel aténské Akademie opakovaně zdůrazňuje, že filosof je milovníkem učení se a hledání a tedy neochvějným *zastáncem dialogu a diskuze*. Dialogičnost myšlení není možné suspendovat dokonce ani v případě snahy o *vlastní sebepoznání*. Stará delfská výzva „poznej sám sebe“ se nedá naplnit prostým individuálním pohledem do vlastního nitra. I v tomto případě je člověk *na dialog odkázán*. Není na tom nic překvapivého. Je-li totiž člověk společenskou bytostí, je svou přirozeností *orientován na druhé*. Aby dosáhl svých individuálních cílů, neobejde se přitom bez dalších lidí. Cesta k sobě samému *není vůbec přímá*. Vede přes komplikovanou „okliku“ vztahů s jinými jedinci.

Klamání druhých a sebe samého

Pokud se ponoříme do četby příslušných textů, dozvíme se něco bližšího o funkci vztahů k druhým lidem při snaze o vlastní sebe-poznání. V jednom z nich Platón popisuje, proč se jeho učitel Sokrates tak intenzivně věnoval diskuzím se svými spoluobčany, ačkoliv se jako moudrý muž mohl stáhnout do soukromí a věnovat se nerušeně své intelektuální práci. Stojí za to se nad uvedenou pasáží pozastavit: „*Dobrý Kratyle, dívím*

se i sám již dávno své vlastní moudrosti a nevěřím jí. Zdá se mi tedy, že by bylo potřeba znova prozkoumat, co říkám. Neboť být klamán sám od sebe je ze všeho nejhorší. Vždyť jak by to nebylo hrozné, když ten, který je připraven klamat, ani na malou chvíli od nás neodstupuje, nýbrž je stále přítomen?“

Tyto ilustrativní řádky ukazují, že k filosofické moudrosti nelze dospět bez uplatnění *pochybností nad vlastním myšlením*. Jestliže se člověk instinktivně brání tomu, aby byl klamán a obelháván od druhých, jak by se *o to více* neměl bránit tomu, aby klamal a obelhával sám sebe? Stojíme před určitou psychologickou anomálií, jež nebyla ani Sokratovi ani Platónovi neznámá. Pokud nejsme naivní, dáváme si před druhými lidmi pozor, protože musíme rozumně očekávat, že by nás mohli uvést v omyl nebo dokonce podvést.

Když pak skutečně zjistíme, že se tak stalo, nemůžeme se ubránit silnému rozhořčení. Jedná-li se však *o nás samotné*, jsme schopni klamat sami sebe a nalhávat si různé věci i v případě, kdy tušíme či dokonce víme, že náš postoj k danému problému není v pořádku. Proč svůj sebeklam tak snadno akceptujeme, kdežto klamání druhých nás přivádí k nepřítelnosti? V obou případech se dává přednost omylu před pravdou z důvodu nějakého *zájmu*. Ale zatímco nás druzí obelhávají kvůli zájmům, které jsou *jejich a ne naše*, setrvávání v sebeklamu je motivováno *našimi vlastními zájmy*. Proto ho bez protestů tolerujeme.

Právě tady se ukazuje důležitost nezkaleného sebepoznání. Neboť *tolerance sebeklamu* vyvěrá z *nepoznání sebe sama*. Kdybychom si uvědomili, kdo jakožto lidé skutečně jsme, nahlédli bychom, že *žádný dílčí zájem* nemůže ospravedlnit setrvávání v sebeklamu, protože ten odporuje našemu *zájmu celkovému*, který je určován obecně sdílenou lidskou přirozeností. Její součástí je rozum a ten je *k pravdě nekompromisně zaměřen*. Klamání sebe sama však může být i nevědomé a citovaný text nám ukazuje, že i s touto variantou musíme v životě počítat. Vězí-li člověk v nerozpoznané nevědomosti, těžko se z ní dokáže osvobodit sám, ale *potřebuje k tomu druhé*. V tom se opět projevuje nezbytnost diskuze a dialogu. Toto staré poselství říká vlastně následně: abychom dospěli k vlastnímu sebepoznání, potřebujeme k tomu „*zrcadlo*“ *druhých lidí*.



Ilustračný obrázek: čtyři muži sedí na mýru a diskutují

zdroj: lookandlearn.com

Pokřivení pravdy v individualizmu a kolektivizmu

Můžeme se jen domnívat, co by se stalo, kdyby byl obsah citovaného textu předkládán a patřičným způsobem vysvětlován studentům na středních školách tak, aby se do nich hluboce zapsal. V něm skrytá moudrost je tak zásadní, že by obeznámenost s ní podstatně ovlivnila pohled dospívajících generací na realitu společenského života člověka. Zcela jistě by byla korektivem dvou krajních přesvědčení – *individualizmu a kolektivizmu*. Je z ní totiž patrná jedna důležitá věc. Vztah k druhým a diskuze s nimi má dvojí aspekt. Jsou realizovány *v zájmu všech stran*. Platón vykresluje Sokrata jako toho, kdo *potřebuje druhé kvůli sobě samému a naopak*, druzí potřebují Sokrata kvůli nim samým.

Individualizmus je zde napravován zdůrazněním odkázanosti na druhé a kolektivismus je odmítán tím, že společenské vztahy se navazují za účelem myšlenkového a existenčního projasnění individuálních životů.

Naznačený postoj jedné z nejvýznamnějších filosofii v dějinách Západu není ani individualistický ani kolektivistický, protože pravdu nelze chápat prostřednictvím těchto kategorií. Individualizace pravdy, na niž kladli důraz moderní existencialisté, *se snadno překlápí do zhoubného relativizmu*, který se před každou nepohodlnou námitkou může stáhnout do soukromého přesvědčení, jemuž se přisoudí kvalita neproniknutelné *hloubky a autentičnosti*.

Kolektivizace pravdy, pojetí pravdy jako sociálního konstruktu, zbavuje přesvědčení jedince významnosti a nutí ho, aby svůj pohled *přizpůsobil společenským trendům* i tehdy, kdy *kolidují s elementárními objektivními danostmi*. Ve skutečnosti není pravda ani individuální ani kolektivní. Je nad oběma těmito rozměry a tím pádem zavazuje jedince i celou společnost.

Jak poznali již myslitelé v antice, koncepce „pravdy s přívlastky“ celý problém pouze obchází. Pravda není pravdou z důvodu své přítomnosti v jedinci nebo ve společnosti. Pravda je pravdou *nezávisle na těchto přívlastcích*. Její přítomnost v jedincích a důležitost kolektivních vazeb pro její odhalování neznamena, že by šlo její povahu individualizovat nebo kolektivizovat. Když si ale uvědomíme, že se v moderní době *komercializace* nevyhnula ani lidskému poznání s jeho produkty, přestává být záhadou, proč tolik myslitelů zastává možnost *privatizace či kolektivizace pravdy*.

Kdyby se do učebnic vrátily texty podobné tomu, který jsme uvedli, byly by tyto vlivné pozice *podrobeny patřičné diskuzi* a její výsledek by vytvořil nezbytné podmínky pro překonání soudobých teorií poznání, jež do našich životů nevnášejí nic dobrého.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/zivot-v-sebeklamu-jako-dusledek-mylneho-sebepoznani/>